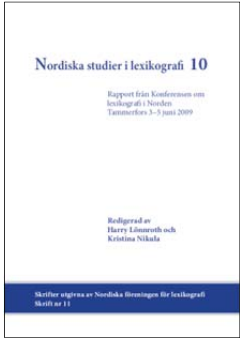

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Verb böjda under ordnade former - Om urvalet av böjningsformer i SAOL Plus	
Forfatter:	Louise Holmer	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 10, 2010, s. 180-191 Rapport från Konferens om lexicografi i Norden, Tammerfors 3.-5. juni 2009	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for lexicografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i lexicografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

LOUISE HOLMER

Verb böjda under ordnade former

Om urvalet av böjningsformer i SAOL Plus

This article deals with SAOL Plus (2007), the cd-version of the 13th edition of the Swedish Academy glossary (SAOL). SAOL has a long tradition in Sweden. The 1st edition was published in 1874 and the latest edition in 2006. SAOL provides information about part of speech, orthography and inflection for each of its 125,000 lemmas. The cd-version provides, among other things, full inflectional pattern for each lemma. In this article, the lexicographic work with SAOL Plus is described, with special focus on the inflectional patterns of the 8,600 verbs, and especially the verb forms in s-passive and in the past participle.

Nyckelord: SAOL Plus, passiv, perfekt particip

1. Inledning

Svenska Akademiens ordlista, SAOL, är en ordlista med lång tradition. Den första upplagan utkom 1874, och därefter har det kommit ut nya upplagor med mer eller mindre jämna mellanrum. SAOL ger uppgift om ordens ordklass, stavning och böjning (se vidare Gellerstam 2009). Ungefär en fjärdedel av orden har försetts med någon form av definition, språkexempel eller kommentar. Sedan mitten av 1980-talet finns ordlistans redaktion i Göteborg vid Institutionen för svenska språket. Den senaste upplagan, SAOL 13, kom ut 2006. Den innehåller cirka 125 000 lemmor, varav cirka 90 000 är substantiv, 16 000 adjektiv och 8 600 verb. Inför 13:e upplagan lades cirka 10 500 nya ord till och cirka 5 500 föråldrade ord mönstrades ut. Efter att 13:e upplagan hade givits ut påbörjades ett arbete med att framställa en elektronisk version i form av en cd. Denna gavs ut hösten 2007 och fick namnet SAOL Plus, där ”Plus” står för det stora antalet sökmöjligheter och det utökade antalet böjningsformer för varje lemma. Det beslutades nämligen tidigt att det elektroniska formatet skulle utnyttjas till att visa samtliga aktuella böjningsformer för varje lemma, något som inte kunnat göras tidigare i den tryckta ordlistans begränsade format.

I den första prototypen av SAOL Plus genererades dock samtliga teoretiskt tänkbara böjningsformer för varje lemma, såsom till exempel **regnas* av verbet *regna* och **artonårigare* av adjektivet *artonårig*. Det bestämdes då att de stora

ordklasserna skulle gås igenom så att bara aktuella och semantiskt och syntaktiskt tänkbara böjningsformer skulle visas för varje lemma. Substantiven, adjektiven och verben fick därför en manuell genomgång så att alla böjningsformer som inte är aktuella att visa upp kunde plockas bort.

I den här artikeln behandlas det redaktionella arbetet med att gå igenom ordlistans lemman för att kunna visa upp rätt böjningsformer. Fokus ligger på redaktionens arbete med verben och deras böjningsformer, med särskild tyngdpunkt på formerna i passiv och perfekt particip.

2. Böjningsangivelser i SAOL

I ordlistans första upplaga (1874) ges böjningsinformation enligt följande för regelbundna verb:

Hvila (-ar, -ade, -at, -ad), v. tr. (låta hvila) och intr., **H. sig**, v. refl.

De böjningsändelser som ges är alltså presens, preteritum, perfekt och perfekt particip. Dessutom anges att verbet kan vara både transitivt och intransitivt. En intressant detalj är också att den reflexiva förbindelsen finns medtagen (**H. sig**, v. refl.), något som sedan försvinner i och med den sjunde upplagan. Böjningsinformationen för verben kommenteras på följande sätt i den första upplagens förord: "För de *regelbundna* har böjningen i pres., impf., supin. och part. pret. blifvit angifven; för de *oregelbundna* meddelas böjningen utförligare." (SAOL 1: VI.)

I nionde upplagan (1950) har böjningsinformationen reducerats betydligt med följande motivering: "Vid verb anföres imperfektformen, av vilken man lätt kan sluta sig till övriga regelbundna böjningsformer. När särskild anledning föreligger, anföres också andra böjningsformer; så alltid vid starka verb och då stavningen särskilt behöver anges (se t. ex. *bedja*, *klämma*)."

(SAOL 9: VI.) I SAOL 9 presenteras sålunda verbet *vila* på följande sätt:

vil|a 1 -an s. 2 -ade itr. o. tr.; v. sig

Här visas först substantivet *vila* och därefter verbet. För *vila* ges alltså endast preteritumformens böjningsändelse förutom transitivhetsangivelser. Den reflexiva verbförbindelsen *vila sig*, som i första upplagan stod i fetstil som eget lemma, är här i stället kursiverad och står som språkexempel. I SAOL 13 har böjningsinformationen komprimerats ytterligare, och *vila* presenteras på följande sätt:

²**vila** verb *-de* • *vila på hanen* avvakta

Här finns inte uppgiften om transitivitet kvar, och den reflexiva förbindelsen har ersatts av ett idiom med kort förklaring (*vila på hanen* 'avvakta'). I exemplen ovan syns tydligt hur böjningsinformationen i ordlistan har blivit mindre omfattande med tiden. I och med SAOL Plus har den dock ökat i omfång igen, och förutom den information som ges i den tryckta ordlistan ser böjningen för exempelverbet *vila* ut enligt följande:

Aktiv

vila infinitiv

vilar presens

vilade preteritum

vilat supinum

vilande presens particip

vila imperativ

Passiv

vilas infinitiv

vilas presens

vilades preteritum

vilats supinum

Perfekt particip

vilad *en* ~ + subst.

vilat *ett* ~ + subst.

vilade *den/det/de* ~ + subst.

De former som visas är de sex aktiva formerna infinitiv, presens, preteritum, supinum, presens particip och imperativ. Dessa former visas alltid för alla verb (utom för verb som saknar någon eller några av dessa former, men de är förhållandevis få). Därefter visas fyra passiva former: infinitiv, presens, preteritum och supinum. De passiva formerna visas dock bara om de är aktuella för verbet i fråga. Sist presenteras formerna i perfekt particip, vilka är tre i det här fallet; utrum, neutrum och bestämd form eller plural. Här har formerna dessutom försetts med en förenklad konstruktionsuppgift som är tänkt att vara till hjälp för användaren. För formerna i perfekt particip gäller, liksom för de passiva formerna, att de bara visas om de är aktuella för verbet i fråga.

Som synes visas alltså betydligt fler böjningsformer i SAOL Plus än i den tryckta ordlistan, och dessutom visas grammatisk information för varje böj-

ningsform. SAOL Plus' olika sökfunktioner berörs inte närmare i denna artikel men beskrivs utförligare av Sture Berg, Louise Holmer och Ann-Kristin Hult (2008) och Nina Martola (2008).

3. Utgångspunkter för uppvisade böjningsformer

Ett krav vid utformningen av SAOL Plus var att den skulle följa den tryckta versionen av SAOL 13 dels med avseende på lemmalistan, dels med avseende på vilka böjningsformer som anges i den tryckta ordlistans artikeltext. Därför innehåller SAOL Plus inga nya lemman jämfört med SAOL 13. Med avseende på uppvisade böjningsformer har redaktionen också följt ordlistans artikeltext i stället för frekvensprincipen (se nedan) i vissa fall, vilket innebär att om artikeltexten har angivit att vissa böjningsformer saknas, har dessa former inte heller tagits med i böjningsfältet även om de har funnits belagda i text.

I arbetet med SAOL används en textkorpus som numera består av cirka 250 miljoner ord. Själva textkorporus är en utökad version av Språkbankens textmaterial och består främst av tidningstext, romaner och vissa facktexter. Språkbanken är allmänt tillgänglig på <http://spraakbanken.gu.se/>. Utgångspunkt för de uppvisade böjningsformerna i SAOL Plus har främst varit frekvens i text. Förutom den textkorpus som redaktionen har tillgång till, har databaser som Presstext och Mediarkivet använts, kompletterat med internettexter.

4. Svensk morfologisk databas

De olika böjningsformerna i SAOL Plus genereras från Svensk morfologisk databas, i fortsättningen benämnd SMDB, vars uppbyggnad beskrivs närmare av Sture Berg och Yvonne Cederholm (2001) och Sture Berg (2009). SMDB består i sin nuvarande form av alla lemman i SAOL 13 och deras samtliga teoretiskt möjliga böjningsformer. Tack vare att SMDB är kopplad till textkorporus går det att direkt få fram frekvenser, alltså antalet träffar, för varje lemma och dess böjningsformer i textkorporus. SMDB och dess koppling till textkorporus var avgörande för redaktionens arbete med SAOL Plus eftersom det direkt gick att se vilka av böjningsformerna som fanns representerade i text och vilka som inte fanns belagda.

Om man slår upp verbet *vila* i SMDB visas dess 27 böjningsformer tillsammans med varje böjningsforms morfologiska tagg och frekvens i text (se figur 1).

vila	V0N0A	8575	61 H,h
vila	V0M0A	8575	61 H,h
vil+ad	AF0USNI	1	61
vil+ade	AF0USND	1711	61 h
vil+ade	AF0*PN*	1711	61 h
vil+ade	VOISA	1711	61 h
vil+ade	AF0NSND	1711	61 h
vil+ad+es	AF0USGD	22	61 h
vil+ad+es	AF0NSGD	22	61 h
vil+ad+es	AF0*PG*	22	61 h
vil+ad+es	VOISP	22	61 h
vil+ads	AF0USGI		61
vil+ande	NCNSNI	795	61 H,h
vil+ande	AP0**N*	795	61 H,h
vil+ande	R0	795	61 H,h
vil+and+es	AP0**G*	6	61 H,h
vil+and+es	NCNSGI	6	61 H,h
vil+and+et	NCNSND	1	61 H
vil+and+ets	NCNSGD		61 H
vil+ar	VOIPA	4767	61
vil+as	VOIPP	53	61 H,h
vil+as	V0N0P	53	61 H,h
vil+at	VOU0A	618	61 h
vil+at	AF0NSNI	618	61 h
vil+at	R0	618	61 h
vil+ats	AF0NSGI	1	61 h
vil+ats	VOU0P	1	61 h

Figur 1. Exempel från SMDB med böjningsformerna för verbet *vila*

I figur 1 visas verbet *vila* med olika ordformer, morfologiska taggar, frekvens i text och gruppnummer. Som syns i figuren har de två översta formerna *vila* samma frekvens, 8 575 träffar, i vårt korpusmaterial. Detta beror på att korpusen inte är homografseparerad. Det går alltså inte att veta hur många av träffarna som utgörs av verbets infinitivform eller imperativform *vila* och hur många som

hör till substantivet *vila*. I spalten längst till höger i figuren visas hur det finns en "homografivarnare" i förekommande fall, där *H* står för extern homografi, alltså homografi mellan lemman, och *h* för intern homografi, alltså mellan lemmats olika böjningsformer. Siffran 61 som står framför homografiuppgiften är numret på den böjningsgrupp som *vila* tillhör. Verben i SAOL är sedan tidigare indelade i ett åttiotal böjningsgrupper där grupp 61 är den ojämförligt största med alla verb som böjs som *vila*, det vill säga svaga verb från den första konjugationen.

SMDB är också kopplad till ordlistans redigeringsprogram, vilket innebär att när man lägger in ett nytt lemma i ordlistan och tilldelar det en böjningsgrupp kommer det också in i SMDB. Databasen används också som ett verktyg för att få fram nyordskandidater (se Berg 2009: 163 f.) och för att få fram kandidater för utmönstring genom att innehållet i textkorpusen kan köras mot ordförrådet i SAOL 13. På så sätt får man fram uppgifter om lemman som finns i textmaterialet men inte i ordlistan, och på samma sätt lemman som finns i SAOL men som inte har några träffar i textkorpusen.

5. Redaktionen arbetsätt

Det lexikografiska arbetet med SAOL Plus utfördes av tre personer under cirka nio månader. Arbetsgången har bestått av följande moment: först togs varje verbgrupp fram för sig i SMDB, exempelvis alla verb i grupp 61. Sedan söktes alla lemman fram från denna grupp med fokus på de lemman som hade 0-frekvens av passiv grundform och grundformen av perfekt particip. Anledningen till detta var att lemman med höga frekvenser av passiv och perfekt particip i texterna automatiskt tilldelades dessa böjningsformer, medan lemman med låga frekvenser av formerna fick en manuell genomgång. Resultatet av en sökning i SMDB på 0-frekvenser av passiv och perfekt particip kan se ut som i tabell 1.

De former som visas i tabell 1 är alltså sådana som *inte* finns belagda i vårt textmaterial. För verbet *abdikera* innebär det att den passiva formen *abdikeras* inte finns i textmaterialet, medan däremot participformen *abdikerad* finns i texterna.

I arbetet med att söka efter former i passiv och perfekt particip angavs endast taggarna för grundformen. Framst beror detta på att redaktionen beslutade att visa samtliga passiva former och former i perfekt particip, även om inte alla används. Dessutom aktualiseras problemet med homografi beträffande formerna i perfekt particip. Att söka på participformen *abdikerade* (som i *den abdikerade drottningen*) ger träffar som sammanfaller med preteritumformen *drottningen abdikerade*, vilket skulle göra sorteringsarbetet svårhanterligt.

Tabell 1. Fem lemmen från grupp 61 med 0-frekvens i SMDB av passiv och/eller perfekt particip

Lemma	Ordform	Tagg	Böjningsgrupp
abdikera	ab+dik+er+as	VONOP	61 h
abradera	ab+rad+er+ad	AFOUSNI	61
	ab+rad+er+as	VONOP	61 h
absolvera	ab+solv+er+as	VONOP	61 h
accedera	ac+ced+er+ad	AFOUSNI	61
	ac+ced+er+as	VONOP	61 h
ackommodera	ac+kom+mod+er+ad	AFOUSNI	61

Efter att ha slagit upp 0-förekomsterna av passiv och perfekt particip i SMDB fortsatte redaktionen med att slå upp 0-förekomsterna i de andra textkällorna (Presstext, Mediearkivet och internet) för att se hur pass frekventa formerna var där. Om formerna befanns vara tillräckligt frekventa tilldelades verbet sedan dessa former.

6. Finindelning i undergrupper

Verbet *vila*, som tidigare använts som exempel, tillhör den första konjugationen med svaga verb, som alltså böjs *vila*, *vilade*, *vilat*. I SAOL finns cirka 6 100 verb som böjs på samma sätt, och denna böjningsgrupp har sedan tidigare gruppnummer 61. Denna gruppindelning gör att verben i den tryckta ordlistan visas med endast preteritumformen som böjningsform, medan de i SMDB visas med samtliga böjningsformer.

I arbetet med verben gjordes alltså en ytterligare finindelning i undergrupper. Verb i grupp 61 som bedömdes ha former i både passiv och perfekt particip fick undergruppen 61a. Verb i grupp 61 som bedömdes ha passiva former men inte perfekt particip fick undergruppen 61x och så vidare. Denna finindelning av alla verb gör att man kan välja att visa lemmats böjningsangivelser som fullformer (alla teoretiskt tänkbara böjningsformer) eller som reducerade (endast visa de böjningsformer som är aktuella för lemmat i fråga). På detta sätt gick alltså samtliga verb igenom. Dock tillhör inte alla verb den första konjugationen

med svaga verb, även om denna är absolut störst. Den näst största böjningsgruppen är grupp 63 med cirka 280 verb som böjs som *böja*, det vill säga verb från den andra konjugationen med ändelse på *-de* i preteritum. Den tredje största verbgruppen är grupp 65 med cirka 260 verb som böjs som *köpa*, det vill säga verb från den andra konjugationen med ändelse på *-te* i preteritum. Dessutom har verb från dessa båda grupper bortfall av slutvokalen vid böjning. Dessa båda grupper är ytterligare finindelade i och med att formen i perfekt particip även kan utgöras av den speciella *e*-formen, alltså *den böjda kvinnan* men *den böjde mannen*, respektive *den köpta varan* men *den köpte spelaren*. Se exempel på finindelningen av grupp 61 i tabell 2 och grupp 63 i tabell 3.

Tabell 2. Indelningen av grupp 61 i undergrupper

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
61a	4 506	fiska	Har passiv, har perf. part.
61x	1 207	blunda	Har passiv, saknar perf. part.
61C	317	anbelanga	Saknar passiv, saknar perf. part.
61M	93	blomstra	Saknar passiv, har perf. part.

Tabell 3. Indelningen av grupp 63 i undergrupper.

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
63E	184	bygga	Har passiv, har perf. part., saknar e-form
63a	71	böja	Har passiv, har perf. part., har e-form
63x	18	klänga	Har passiv, saknar perf. part.
63C	8	skrälla	Saknar passiv, saknar perf. part.
63Z	2	ansvälla	Saknar passiv, har perf. part., saknar e-form
63M	1	förkyla	Saknar passiv, har perf. part., har e-form

I tabell 2 och 3 visas finindelningen i undergrupper och exempelverb från de olika undergrupperna. I tabell 3 syns tydligt hur möjligheten att bilda den maskulina *e*-formen gör att antalet undergrupper ökar ytterligare.

Deponensverben, alltså de som slutar på *-s* i sin aktiva form, utgör sedan tidigare en egen böjningsgrupp i SMDB, och för dessa har det varit aktuellt att undersöka om de förekommer i perfekt particip, men givetvis inte i *s*-passiv. Sålunda har verb som *alkoholiseras* och *hämnas* fått former i perfekt particip, men inte *hoppas* eller *skämmas*.

Sammanlagt har verben sedan tidigare varit indelade i ett 80-tal böjningsgrupper. I och med finindelningen har dessa ökat till cirka 400 mindre grupper. Se Louise Holmers studie (2009) för en utförligare genomgång av arbetet med verben och Sture Berg et al. (2008) för finindelningen av adjektiven.

7. Exempel från SAOL Plus

I exemplet med *vila* har redaktionen tagit med former i perfekt particip, vilket kanske tar emot för en del språkbrukare. Anledningen till att formerna tagits med är att de finns representerade i textmaterialen, framför allt i sportspråket där man talar om *en vilad häst* eller *vilade spelare* eller som i *Baxter vilar honom i nästa match*. Med verbet *vila* har alltså frekvens av formerna i text, framför allt i texter från internet, fått råda. Som en intressant detalj kan nämnas att verbet *vila* angivits som transitivt (och intransitivt) i de tidigare upplagorna av SAOL (se ovan).

Ett annat exempel är verbet *påskina*, där i stället den tryckta ordlistans uppgifter har inverkat på böjningsinformationen i SAOL Plus. I den tryckta ordlistan presenteras *påskina* på följande sätt:

påskina v., ingen böjning *låta p.* låta förstå, antyda, ge sken av

Eftersom ordlistans artikeltext ger upplysningen *ingen böjning*, har redaktionen inte heller givit detta verb några böjningsformer i SAOL Plus, trots att det av internettexter att döma verkar som om åtminstone presensformen används (en Google-sökning på *påskiner* ger ca 350 träffar). Böjningsformerna för verbet *påskina* presenteras därmed på följande sätt i SAOL Plus:

Aktiv

påskina infinitiv

Ett verb som *ta* har alternativa former eftersom den längre formen *taga* fortfarande används i språket och ser ut på följande sätt i SAOL 13:

ta äv. åld. **taga** verb *tog, tagit, tagen taget tagna*, pres. *tar* äv. åld. *tager*, imper. *ta* äv. åld. *tag* • *ta död på; ta till benen; ta sig bli bättre*

Därför behöver alla uppräknade böjningsformer också finnas med i SAOL Plus, och slutresultatet ser ut enligt följande:

Aktiv

ta infinitiv

tar presens

tog preteritum

tagit supinum

tagande presens particip

ta imperativ

Passiv

tas infinitiv

tas presens

togs preteritum

tagits supinum

Perfekt particip

tagen *en* ~ + subst.

taget *ett* ~ + subst.

tagna *den/det/de* ~ + subst.

tagne *den* ~ + mask. subst.

Alternativa böjningsformer aktiv

taga infinitiv

tager presens

tag imperativ

Alternativa böjningsformer passiv

tagas infinitiv

tages presens

tags presens

Förutom de vanliga aktiva och passiva formerna finns även de alternativa formerna med. Här blir det totala antalet böjningsformer 20 stycken. Skillnaden mellan *ta* och *påskina* i antalet böjningsformer är som synes mycket stor.

8. Slutkommentarer

I den här artikeln har arbetet med SAOL Plus behandlats och fokus har legat på ordlisteredaktionens arbete med verbens böjningsformer i passiv och perfekt particip. Arbetet har inneburit att alla lemman i SAOL nu kan visas med sin fullständiga böjning i SAOL Plus, där böjningsformer som inte används eller som är semantiskt tveksamma har tagits bort. I artikeln har ett flertal exempel på verbens varierande böjningsmönster, och hur dessa presenteras i SAOL Plus, visats.

Nästa steg i arbetet med SAOL Plus är att överföra mer av innehållet och de olika sökfunktionerna från cd:n till en nätversion av ordlistan. SAOL finns i en enkel, bildbaserad form på nätet, <http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx/>, och ett framtida projekt är att utöka och förbättra nätversionen och framför allt att utveckla sökmöjligheterna.

LITTERATUR

- Berg, Sture, 2009: Om ordböjning och SAOL Plus. I: SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia, red. av Martin Gellerstam. Stockholm. S. 139–165.
- Berg, Sture & Cederholm, Yvonne, 2001: Att hålla på formerna. Om framväxten av Svensk morfologisk databas. I: Gäller stam, suffix och ord. Festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001, red. av Sture Allén et al. Göteborg. S. 58–69.
- Berg, Sture & Holmer, Louise & Hult, Ann-Kristin, 2008: SAOL Plus – a New Swedish Electronic Dictionary. I: Proceedings of the XIII Euralex International Congress, Barcelona 15–19 July 2008, red. av E. Bernal & J. DeCesaris. Barcelona. S. 291–296.
- Berg, Sture et al., 2008: Sextiofemårigare? Kring adjektivformer i SAOL Plus. I: Nog ord-dat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008, red. av Kristinn Jóhannesson et al. Göteborg. S. 42–49.
- Gellerstam, Martin, 2009: Vad är Svenska Akademiens ordlista? I: SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia, red. av Martin Gellerstam. Stockholm. S. 11–30.
- Holmer, Louise, 2009: Passiv och perfekt particip i SAOL Plus. En dokumentation av den lexikografiska arbetsprocessen. Göteborg.
- Martola, Nina, 2008: SAOL Plus – SAOL 13 på cd-rom. I: LexicoNordica 15. S. 261–278.

- SAOL 1 = Ordlista öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. 1 uppl. Stockholm 1874.
- SAOL 9 = Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. 9:e uppl. Stockholm 1950.
- SAOL 13 = Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. 13:e uppl. Stockholm 2006.
- SAOL Plus = Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. 13:e uppl. Cd-rom. Stockholm 2007.